

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINIO KODEKSO 3.188 STRAIPSNIO
PAKEITIMO IR LIETUVOS RESPUBLIKOS NOTARIATO ĮSTATYMO NR. I-2882 46
STRAIPSNIO PAKEITIMO
ĮSTATYMŲ PROJEKTŲ

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, parengtų projektų tikslai ir uždaviniai:

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 3.188 straipsnio ir Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (toliau – NĮ) 46 straipsnio pakeitimo projektai parengti siekiant užtikrinti vaikų, likusių be tėvų globos, geriausius interesus. Įstatymų projektais siūloma įgalinti globėją (rūpintoją) kaip subjektą, kuris CK 3.188 straipsnyje ir NĮ 46 straipsnyje numatytais sąlygomis ir tvarka turėtų galimybę sudaryti sandorius, susijusius su nepilnamečio vaiko turtu. CK 3.188 straipsnio 1 dalis imperatyviai reglamentuoja, kad tik tėvai be išankstinio teismo leidimo neturi teisės atlikti CK 3.188 straipsnio 1 dalyje nurodytų veiksmų, tačiau CK 3.188 straipsnio 1 dalies dispozicijoje neminimi globėjai (rūpintojai) atitinkamai ir NĮ 46 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta tik tėvų pareiga pateikti visą reikiamą informaciją ir ją pagrindžiančius dokumentus, siekiant sudaryti sandorius, susijusius su nepilnamečio vaiko turtu, globėjams (rūpintojams) tokia pareiga nėra numatyta. Toks reglamentavimas yra ydingas ir užkerta galimybę vaiko globėjui (rūpintojui) kaip vaiko įstatyminiam atstovui tinkamai bei efektyviai atlikti įstatyme įtvirtintas savo pareigas - ginti vaiko teises ir teisėtus interesus (CK 3.272 straipsnis).

Minimas teisinis reguliavimas sukuria teisinio neapibrėžtumo ir nepakankamo aiškumo situacijas, ypač CK 3.188 straipsnio 1 daliai veikiant kartu su CK 3. 188 straipsnio 5 dalimi.

Esamas reglamentavimas pažeidžia ne tik vaikų teises bei interesus, teisėkūros principus, lemia didelį teisinį neapibrėžtumą, bet ir apsunkina globėjų (rūpintojų) kaip nepilnamečių įstatyminių atstovų pareigų vykdymą, todėl teisės akto projekto siūlymas yra aktualus ir būtinas.

2. Įstatymų projektų iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai:

Įstatymų projektų iniciatorius Lietuvos Respublikos Seimo narys Vitalijus Gailius.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymų projektuose aptarti teisiniai santykiai:

Įstatymų projektuose aptarti teisiniai santykiais reguliuojami CK 3.188 straipsnio (sandoriai, susiję su nepilnamečio vaiko turtu) 1 dalimi ir NĮ 46 straipsnio 4 dalimi.

CK 3.188 straipsnio 1 dalis numato, kad: „Be išankstinio teismo leidimo tėvai neturi teisės:

- 1) perleisti, įkeisti savo nepilnamečių vaikų turtą ar kitaip suvaržyti teises į jį;
- 2) savo nepilnamečių vaikų vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą;
- 3) sudaryti nepilnamečių vaikų turto nuomos sutartį ilgesniam nei penkerių metų terminui;
- 4) nepilnamečių vaikų vardu sudaryti arbitražinę susitarimą;
- 5) nepilnamečių vaikų vardu sudaryti paskolos sutartį, jeigu sutarties suma viršija keturių minimalių algų dydį;
- 6) investuoti nepilnamečių vaikų pinigines lėšas, jeigu jų suma viršija dešimties minimalių mėnesinių algų dydį.“

NĮ 46 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta: „Sandorius, susijusius su nepilnamečio vaiko turtu, Civilinio kodekso nustatytais atvejais notaras tvirtina tik tada, kai tėvai pateikia reikiamą informaciją ir ją pagrindžiančius dokumentus (dokumentus, patvirtinančius vaiko turtinę padėtį (pajamas, santaupas, kitą turtą, prievoles), duomenis apie vaiko turtą, dėl kurio sudaromas sandoris, būsimo sandorio

įvykdymo galimybes ir vaiko teisių apsaugos galimybes tuo atveju, jei sandoris nebus įvykdytas, ir kitus reikalingus duomenis), kad toks sandoris atitinka nepilnamečio vaiko interesus.”

Pažymėtina, kad šiuo metu teisinis reguliavimas, dėl sandorių, susijusių su nepilnamečio vaiko turtu, vaiko globėjo (rūpintojo) atžvilgiu iki galo nėra aiškus. Notarų bendruomenė laikosi pozicijos, kad globėjas (rūpintojas) siekiantis sudaryti sandorį, susijusį su nepilnamečio vaiko turtu, turi vadovautis CK 3.244 straipsnio nuostatomis.¹ Vis dėlto Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – VVTAIT) savo Rekomendacijose, dėl globojamo (rūpinamo) vaiko turto administravimo ir palikimo priėmimo (toliau - Rekomendacijos) nurodo, kad disponavimą būtent globojamo (rūpinamo) vaiko turtu riboja ne tik 3.244 straipsnis, bet ir CK 3.188 straipsnis (Rekomendacijų 7.18 punktą, taip pat žr. Rekomendacijų 7.20 punktą). Šiai dienai teismai dažniausiai priima procesinį sprendimą atsisakyti išduoti teismo leidimą, pavyzdžiui paveldėjimo atveju, ir nurodo, jog tokio pobūdžio klausimų sprendimas priskirtinas notaro kompetencijai vadovaujantis CK 3.188 straipsnio 5 dalimi

Akivaizdu, kad institucijų požiūris šiuo klausimu yra nevienodas, tad nenuostabu, jog kyla klausimų dėl dabartinio teisinio reguliavimo.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama:

Siūloma pakeisti CK 3.188 straipsnio 1 dalį ir NĮ 46 straipsnio 4 dalį išdėstyti jas šitaip:

CK 3.188 straipsnio 1 dalį išdėstyti taip: „Be išankstinio teismo leidimo tėvai ar globėjai (rūpintojai) neturi teisės:

- 1) perleisti, įkeisti savo nepilnamečių vaikų turtą ar kitaip suvaržyti teises į jį;
- 2) savo nepilnamečių vaikų vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą;
- 3) sudaryti nepilnamečių vaikų turto nuomos sutartį ilgesniam nei penkerių metų terminui;
- 4) nepilnamečių vaikų vardu sudaryti arbitražinę susitarimą;
- 5) nepilnamečių vaikų vardu sudaryti paskolos sutartį, jeigu sutarties suma viršija keturių minimalių algų dydį;
- 6) investuoti nepilnamečių vaikų pinigines lėšas, jeigu jų suma viršija dešimties minimalių mėnesinių algų dydį.“

NĮ 46 straipsnio 4 dalį išdėstyti taip: „Sandorius, susijusius su nepilnamečio vaiko turtu, Civilinio kodekso nustatytais atvejais notaras tvirtina tik tada, kai tėvai ar globėjai (rūpintojai) pateikia reikiamą informaciją ir ją pagrindžiančius dokumentus (dokumentus, patvirtinančius vaiko turtinę padėtį (pajamas, santaupas, kitą turtą, prievoles), duomenis apie vaiko turtą, dėl kurio sudaromas sandoris, būsimo sandorio įvykdymo galimybes ir vaiko teisių apsaugos galimybes tuo atveju, jei sandoris nebus įvykdytas, ir kitus reikalingus duomenis), kad toks sandoris atitinka nepilnamečio vaiko interesus. Prieš tvirtindamas Civilinio kodekso 3.188 straipsnio 1 dalyje nurodytą sandorį, notaras Socialinės paramos šeimai informacinėje sistemoje patikrina duomenis apie nustatytus vaiko teisių pažeidimus, tėvų valdžios ribojimą bei apie tai, ar šeima iki 2018 m. birželio 30 d. buvo įtraukta į socialinės rizikos šeimų apskaitą, taip pat vaiko situacijos vertinimo rezultatus ir (ar) nepilnamečiam vaikui nustatytą globą (rūpybą). Jeigu yra nustatytas bent vienas iš šioje dalyje nurodytų atvejų, notaras kreipiasi į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją ir prašo pateikti informaciją, su kokiais galimais vaiko teisių pažeidimais yra susijęs tas atvejis. Valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija šioje dalyje nurodytą informaciją notarui pateikia ne vėliau kaip per penkias darbo dienas nuo jo kreipimosi gavimo dienos. Gavęs informaciją iš valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos, notaras įvertina, ar sudarius šį sandorį bus užtikrinta tinkama nepilnamečio vaiko teisių ir interesų apsauga.“

¹ DŽAVACHIDIS Andrius, „Nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų užtikrinimas paveldėjimo teisiniuose santykiuose.“ Notariatas plus. 2023/5, p. 7.

Siūlomas teisinis reguliavimas yra būtinas ir labai svarbus siekiant apginti viešojo intereso dalį - vaiko interesą. Įstatymo projektu siekiama suvienodinti teisės aktų numatytus reikalavimus, susijusius su nepilnamečių vaikų teisių įgyvendinimu, įstatyminių atstovų nepilnamečių turto tvarkymo atžvilgiu.

CK 3.157 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad tėvai yra savo neveiksnių nepilnamečių vaikų atstovai pagal įstatymą, išskyrus tėvus, teismo sprendimu pripažintus neveiksniais šioje srityje arba ribotai veiksniais šioje srityje, ir kitus CK nustatytus atvejus. CK 3.272 straipsnio 1 dalis nurodo, kad vaiko globėjas (rūpintojas) yra vaiko atstovas pagal įstatymą ir gina jo teises ir teisėtus interesus. Tėvų ir globėjų (rūpintojų) civilinis statusas vaikų atžvilgiu yra panašus, įstatymas aiškiai numato, kad tėvai ir globėjai (rūpintojai) privalo veikti kaip nepilnamečių vaikų įstatyminiai atstovai. Dabartiniu reglamentavimu ši globėjo (rūpintojo) pareiga yra apsunkinama, dėl neaiškaus teisinio reguliavimo.

Dabartinis teisinis reglamentavimas lemia tai, kad globėjai (rūpintojai) išeikvoja žymiai daugiau laiko sąnaudų nei tėvai siekdami įvykdyti įstatyme numatytą pareigą – užtikrinti geriausius vaiko interesus tvarkant ir naudojant vaiko turtą. Geriausiai tai iliustruojantis pavyzdys yra palikimo priėmimas arba atsisakymas priimti palikimą vaiko vardu. Paveldėjimo atveju, vadovaujantis CK 3.188 straipsnio 1 ir 5 dalies nuostatomis, siekiant nepilnamečių vaikų vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą, įtvirtinta, kad tik tėvai turi teisę kreiptis be išankstinio teismo leidimo į notarą, globėjai (rūpintojai) tokios galimybės neturi, jie kaip subjektai galintys atstovauti vaiką CK 3. 188 straipsnio 1 dalyje neminimi. Tokiu atveju susiklosto situacijos, kurios teismų ir notarų vertinamos nevienareikšmiškai, dažnu atveju praktikoje notarai globėjams (rūpintojams) nurodo kreiptis į teismą vadovaujantis CK 3.244 straipsnio nuostatomis su prašymu išduoti teismo leidimą, o teismai savo ruožtu atsisako tenkinti prašymus, dėl teismo leidimo išdavimo, ir nukreipia į notarus, argumentuodami tuo, jog tokio pobūdžio klausimai nepriskiriami teismų kompetencijai t. y., grąžina atgal. Toks procesas yra neefektyvus, neekonomiškas bei prieštaraujantis prioritetiniam vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principui.

Aprašyti procesai gali išsitęsti laike ilgiau nei 3 mėnesius, ko pasekoje globėjas (rūpintojas) bus priverstas kreiptis į teismą atnaujinti terminą priimti arba atsisakyti priimti palikimą vaiko vardu, kurį teismas atnaujina tik dėl priežasčių, kurias pripažįsta svarbiomis. Taip pat tokie procesai reikalauja ne tik papildomų laiko, bet ir globėjo (rūpintojo) finansinių sąnaudų, nes prašymai, dėl termino atnaujinimo priimti arba atsisakyti priimti palikimą yra apmokestinami žyminiu mokesčiu. Taip pat, dėl prašymams išduoti teismo leidimą, keliamų procesinio dokumento turinio reikalavimų, globėjas (rūpintojas) gali būti nepajėgus parašyti tokio pobūdžio teisinį dokumentą pats, be teisininko pagalbos - konsultacijų ir kitų teisinių paslaugų, dažniausiai, tokio pobūdžio paslaugos yra mokamos.

Papildomai pažymėtina, kad aukščiau minėtas CK 2.44 straipsnio taikymas vertintinas kaip ne visiškai tinkamas aprašytiems teisiniams santykiams, kadangi CK 3.244 straipsnis neapima visų CK 3.188 straipsnyje numatytų atvejų. Į CK 3.244 straipsnio 2 ir 3 dalies reguliavimo sritį nepatenka jau minėtas palikimo priėmimo ar atsisakymo priimti palikimą vaiko vardu pareigos turinys. Atkreiptinas dėmesys, kad palikimo priėmimas arba atsisakymas priimti palikimą yra vienašalis sandoris, kurio suma objektyviai negali būti nustatyta, nes palikimo dydis gali priklausyti ir nuo kitų civilinės teisės subjektų bei jų pareikštų reikalavimų ar kitų veiksmų, todėl CK 3. 244 straipsnio 2 dalies taikymas nėra tikslus. Pažymėtina, kad palikimo priėmimo ar atsisakymo priimti palikimą taip pat nėra tikslinga sieti su CK 3. 244 straipsnio 3 dalimi, nes ši nuostata yra per siaura, kad apimtų visą paveldėjimo santykio turinį.

Taigi, pakeitus CK 3.188 straipsnio 1 dalį ir įtvirtinus, kad be išankstinio teismo leidimo ne tik tėvai, bet ir globėjai (rūpintojai) neturi teisės atlikti CK 3.188 straipsnio 1 dalies 1-6 punkte nurodytų veiksmų, globėjo (rūpintojo) pareigų įgyvendinimo procesas bus žymiai paprastesnis ir aiškesnis ne tik globėjui (rūpintojui), bet ir kitoms institucijoms sprendžiančioms klausimus susijusius su nepilnamečių vaikų turto tvarkymu. Taip pat kartu tikslinga pakeisti ir NĮ 46 straipsnio 4 dalį, kuri taip pat yra susijusi su CK 3. 188 straipsniu.

Svarbu pažymėti, kad CK 3. 188 straipsnio 5 dalis buvo priimta ir NĮ 46 straipsnio 4 dalis pakeista siekiant sumažinti apylinkių teismų darbo krūvį, sukurtų papildomas prielaidas šios grandies

teismų darbo operatyvumui ir kokybei pagerinti.² Taigi, norint efektyviai pasiekti šį tikslą turi būti sureguliuotas ir globėjų (rūpintojų) institutas sandorių, susijusių su nepilnamečio vaiko turtu, kontekste.

Priėmus įstatymų projektus bus užtikrintas vienodas teisės aiškinimas bei taikymas. Galų gale sumažės teismų krūvis, prireiks mažiau tiek žmogiškųjų, tiek finansinių resursų, įstatymų projektais bus pašalintas teisinis vakuumas, dėl kurio iš globėjų (rūpintojų) buvo reikalaujama teismo leidimo.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymų projektus toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta:

Numatoma, kad įstatymų projektai neturės neigiamų pasekmių.

6. Kokią įtaką priimti įstatymai turės kriminogeninei situacijai, korupcijai:

Įstatymų projektai priėmimas turės įtakos kriminogeninei situacijai ir neturės įtakos korupcijai.

7. Kaip įstatymų įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai:

Įstatymo projekto priėmimas neigiamos įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturės.

8. Ar įstatymų projektai neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams:

Įstatymų projektai neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios:

Priėmus įstatymų projektus, kitų teisės aktų priimti, keisti ar pripažinti negaliojančiais nereikės.

10. Ar įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka:

Įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų. Įstatymų projektuose naujų sąvokų nėra.

11. Ar įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus:

Įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir yra suderintas su Europos Sąjungos teisės aktais.

12. Jeigu įstatymams įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti:

² Aiškinamasis raštas dėl įstatymų projektų Reg. Nr. XIII-5059(2)- XIII-5063(2), XIII-5065(2)

Įstatymų projektams įgyvendinti nereikės įgyvendinamųjų teisės aktų.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais):

Šio įstatymų projektų įgyvendinimui valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų neprireiks.

14. Įstatymų projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados:

Įstatymų projektų rengimo metu specialistų vertinimų ir išvadų negauta.

15. Reikšmingi žodžiai, kurių reikia šiems projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis:

Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam įstatymo projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną „Eurovoc“: „Civilinis kodeksas“, „vaikas“, „notaras“, „civilinė teisė“, „palikimas“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai:

Nėra.

Teikia

Seimo narys

Vitalijus Gailius